

Kazimierz Ślaski (1912–1990)¹

Kazimierz Ślaski należy do pierwszych polskich badaczy, którzy w 1945 roku podjęli systematyczne i programowe badania nad dziejami Pomorza, zwłaszcza Pomorza Zachodniego. Badania te były o tyle pilne, że – jak wówczas mawiano – po wiekach wypchnięcia Polski z ziem zachodnich i ich germanizacji, dzięki przymierzowi Wojska Polskiego z Armią Czerwoną, a *de facto* decyzją przywódców mocarstw, zwłaszcza Józefa Stalina, tereny te nazwane właśnie „Ziemiemi Odzyskanymi” włączono do Polski. Jak po latach pisał Gerard Labuda, zadaniem historyków i archeologów było je oswoić, tak by „pomóc ludziom, którzy przyszli [na te ziemie]. Żeby poczuli się zakorzenieni, u siebie. Żeby zobaczyli za sobą pewne dziedzictwo przeszłości”². Podwaliny naukowe pod koncepcję „Ziem Odzyskanych” położyli po I wojnie światowej legitymizujący młode państwo polscy badacze³, którzy zwrócili się ku początkom Polski. Wpierw Stanisław Zakrzewski, a następnie przedstawiciele ośrodka poznańskiego – mediewiści ze szkoły Kazimierza Tymienieckiego, archeologowie od Józefa Kostrzewskiego i historycy prawa z Teodorem Tycem i Zygmuntem Wojciechowskim na czele wskazywali, że już u zarania państwowości polskie wpływy sięgały ujścia Odry⁴. Oni sami, ich uczniowie i następcy, kontynuując wcześniejsze badania po II wojnie światowej, umacniali ten obraz dziejów. Oni też objęli najważniejsze posady w nowotworzonych ośrodkach naukowych po 1945 roku i przygotowali programy badawcze na kolejne lata, czego najlepszymi przykładami są milenijne programy badań⁵, ale też i koncepcja badań pomoroznawczych G. Labudy. Jednym z wychowan-

¹ Opracowanie to jest w pierwszej części mocno skróconą i zmienioną wersją artykułu pt. *Kazimierz Ślaski jako pionier badań historycznych nad Pomorzem Zachodnim. Przyczynek do życiorysu polskiego historyka oraz badań zachodnich w latach 1945–1956*, który ukazał się w „Rocznikach Historycznych” 87, 2021, s. 147–170. W artykule tym czytelnik znajdzie pełnię dokumentacji źródłowej.

² G. Labuda, *Jestem Kaszubą w Poznaniu*, w: tenże, *Zapiski kaszubskie, pomorskie i morskie*. Wybór pism, Gdańsk 2000, s. 488.

³ Por. A. Wierzbicki, *Jak powstało państwo polskie? Hipoteza podboju w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, Warszawa 2019, s. 121.

⁴ P. Migdalski, *When Did the First Polish Rulers Take the Pomerania? The History of Certain Paradigm in the Polish Historiography*, w: *Poland, Pomerania and Their Neighbours’ Shaping of Medieval European Civilisation (10th–12th Centuries)*, red. S. Rosik, Wrocław 2020, s. 351–366; tenże, *Słowińszczyzna północno-zachodnia w historiografii polskiej, niemieckiej i duńskiej*, Wodzisław Śląski 2019, s. 268 nn.

⁵ B. Noszczak, „Sacrum” czy „profanum”? Spór o istotę obchodów milenium polskiego (1949–1966), Warszawa 2002; tenże, *Antymilenium. Konflikt państwa z Kościołem na tle obchodów tysiąclecia chrztu Polski (1956–1966/1967)*, Warszawa 2020; A. Młynarczyk-Tomczyk, *Obchody „polskiego tysiąc-*

ków Uniwersytetu Poznańskiego i uczniem wspomnianego Z. Wojciechowskiego był właśnie Kazimierz Ślaski.

Badacz ten nie doczekał się do tej pory wyczerpującego studium opartego na zachowanych materiałach źródłowych, choć istnieje kilka haseł słownikowych i drobnych opracowań upamiętniających mu poświęconych⁶. Niniejszy przyczynek wraz z drugim powstałym równolegle artykułem ma choć trochę zapłacić tę lukę.

*

W Orłowie w rodzinie szlacheckiej herbu Grzymała, z ojca Jerzego i matki Katarzyny (z domu Mycielskiej), 21 listopada 1912 roku przyszedł na świat Kazimierz Maria Józef Ludwik Ślaski⁷. Po ukończeniu nauki w Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie spotkał m.in. Karola Górskiego, w latach 1932–1937 r. studiował prawo na Uniwersytecie Poznańskim. Brał udział w zajęciach z historii gospodarczej u Jana Rutkowskiego i historii Pomorza w średniowieczu u K. Górskiego. W 1938 roku obronił pracę magisterską napisaną u Z. Wojciechowskiego pt. *Cła i monopole na Pomorzu Gdańskim za czasów książąt pomorskich*⁸.

lecia” (1957–1966/67), Kielce 2019; M. Rębkowski Badania milenijne na Pomorzu Zachodnim. Przebieg, znaczenie, skutki, *Przegląd Archeologiczny* 65, 2017, s. 121–124 (cały tom jest poświęcony milenijnemu programowi badań); P. Węcowski, Między nauką a polityką, między historią a archeologią. Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego (1949–1953), w: *Marxismus a medievistika: społeczne osudy?*, red. M. Nodl, P. Węcowski, Praha 2020 [*Colloquia mediaevalia Pragensia* 22], s. 59–100; A. Szczerba, Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego (1949–1953). Geneza, działalność, znaczenie, Łódź 2021.

⁶ Z. Szultka, Kazimierz Ślaski (1912–1990), *Rocznik Słupski*, 1990/1991, s. 207–208; B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski (1912–1990), *ZH* 56, 1991, z. 2–3, s. 153–155; J. Borzyszkowski, Ślaski Kazimierz Ludwik, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4, Gdańsk 1997, s. 342–343; K. Górski-Gońska, B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski 1912–1990, w: *Wybitni historycy wielkopolscy*, red. J. Strzelczyk, Poznań 2010, s. 543–548; K. Górski-Gońska, Ślaski Kazimierz (1912–1990), w: *PSB*, t. 50, Wrocław 2014–2015, s. 508–509; H. Winnicka, Ślaski Kazimierz, w: *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jackl, Warszawa 1994, s. 516. Jedyną poważniejszą pracą jest praca magisterska Janiny Sokołowskiej, *Kazimierz Ślaski. Historyk i archiwista* (Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. UAM, dr hab. Ireny Mamczak-Gadkowskiej w Zakładzie Archiwistyki Instytutu Historii UAM, Poznań 2010), przechowywana w bibliotece podręcznej Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Oddziale w Poznaniu.

⁷ K. Ślaska, Dzieje Orłowa (kronika rodzinna), w: *Trzy pamiętniki pomorskie. Aniela z Dembińskich Borne, Katarzyna Ślaska, Maria Wicherkiwiczowa*, opr. J. Borzyszkowski, Gdańsk 1982, s. 84, 90–92.

⁸ Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: AUMK), sygn. H-3/83–93, p. 6; sygn. H-25/4, p. 3–4; sygn. K-1/185, p. 44; Powstanie i pierwsze dziesięć lat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945–1956. Wybór źródeł, wyd. H. Duczkowska-Moraczewska, Toruń 1995, s. 44; K. Ślaski, Dzieje szkoły (1924–1939), w: *Pięćdziesięciolecie VIII Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jednodniówka z okazji Zjazdu Wychowanków Szkoły w dniu 16 listopada 1974 roku*, red. J. Machnikowski, J. Pertek, Poznań 1974, s. 9; Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej: AUAM), sygn. 103d,teczka 2390 Kazimierz Ślaski akta studenckie; Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, Oddział w Poznaniu, Materiały Kazimierza Ślaskiego (dalej: APAN Poznań, Ślaski), sygn. 164, p. 1; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), sygn. By 084/2344, p. 25.

Po ukończeniu studiów zaczął przygotowywać i publikować pierwsze niewielkie teksty. Wojna zastała go na Litwie u rodziny przyszłej żony. Pracował fizycznie w Wilnie i w Kimborciszkach na Brasławszczyźnie, gdzie związał się z konspiracją w ramach organizacji „Wachlarz” i Armii Krajowej⁹.

W marcu 1945 roku przeniósł się do rodziny do Torunia, gdzie podjął pracę w sklepie. Z poparciem swego dawnego nauczyciela, K. Górskiego, 11 września złożył podanie o zatrudnienie na tworzącym się wówczas Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: UMK). Miesiąc później K. Ślaski został młodszym asystentem w Katedrze Historii Ziem Pomorskich i Krajów Nadbałtyckich kierowanej przez K. Górskiego. Umowy zawierano z nim na rok. Pracował 30 godzin tygodniowo – prowadząc seminaria i proseminaria, których tematyka poświęcona była głównie Pomorzu, podobnie jak i podjętej pracy doktorskiej u K. Górskiego o historii ziemi kołobrzeskiej. W związku z nią wyruszał na jedne z pierwszych w nauce polskiej kwerend na teren Pomorza Zachodniego (Szczecin, Kołobrzeg). Po roku, 8 listopada 1946 roku, złożył podanie do Rady Wydziału Humanistycznego o dopuszczenie do egzaminu doktorskiego z zakresu historii – na podstawie pracy *Dzieje Ziemi Kołobrzeskiej do czasu jej germanizacji*, który zdał w lutym roku kolejnego. Praca ta spotkała się z pochlebnymi opiniami, nie tylko recenzentów (K. Górski, Bronisław Włodarski), lecz również i G. Labudy; została nagrodzona piątą nagrodą Polskiego Towarzystwa Historycznego (dalej: PTH) za pracę dotyczącą Ziem Zachodnich Polski na VII Zjeździe Historyków Polskich we Wrocławiu¹⁰. Dysertacja dowodziła, że do germanizacji słowiańskich mieszkańców ziemi kołobrzeskiej (a tym samym Pomorza Zachodniego) doszło znacznie później niż podaje literatura niemiecka. Książkę wydano nakładem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, co najprawdopodobniej sprawiło, że Ślaski stał się członkiem Komisji Historycznej tegoż gremium. Zaangażował się w jej prace naukowe, pomagając w organizacji oraz uczestnicząc w Zjeździe Historyków Pomorza w Toruniu 19–20 lutego 1947 roku¹¹.

Podobnie brał udział w pracach powołanego w maju 1946 roku toruńskiego oddziału Instytutu Zachodniego (dalej: IZ). Należy podkreślić, że mimo wielości instytucji naukowych w Toruniu trzeba tu mówić o ich pewnej personalnej symbiozie, gdyż w większości z nich zaangażowane były te same osoby. W IZ brał udział w przygotowaniu zachodniopomorskiego tomu pod redakcją Janusza Deresiewicza w serii „Ziemie Staropolski”. Przygotował dwa podrozdziały dotyczące historii śre-

⁹ AUMK, sygn. H-3/83-93, p. 6; C. Chlebowski, *Wachlarz*. Monografia wydzielonej organizacji dywersyjnej Armii Krajowej, wrzesień 1941 – marzec 1943, Warszawa 1985, s. 206; Z. Boradyn, A. Chmielarz, H. Piskunowicz, *Armia Krajowa na Nowogródzczyźnie i Wileńszczyźnie (1941–1945)*, Warszawa 1997, s. 52–56.

¹⁰ AUMK, sygn. H-25/4, p. 1, 6; sygn. H-3/85, p. 5–6, 18, 21–26, 28; sygn. K-1/185, p. 14, 42; sygn. R-17, p. 60; AUAM, sygn. 502, teczka 6, habilitacja Kazimierz Ślaski: Wykaz osiągnięć w pracy naukowo-badawczej (brak paginacji); APAN Poznań, Ślaski, sygn. 96, p. 3 n.; T. P. Rutkowski, *Polskie Towarzystwo Historyczne w latach 1945–1958. Zarys dziejów*, Toruń 2009, s. 38 n.

¹¹ K. Ślaski, *Dzieje ziemi kołobrzeskiej do czasów jej germanizacji*, Toruń 1948 [Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu 51, 1946, z. 1]; Archiwum Państwowe w Toruniu, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, sygn. 134, p. 18; sygn. 48, p. 12–13, 17, 19, 36; AUMK, sygn. H-3/85, p. 5. Por. rocznik: *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 13, 1947, nr 1–4, s. 107, 121, 123.

dniowiecznej i nowożytnej regionów koszalińsko-kołobrzeskiego i słowińsko-kaśzubskiego (ślawieńsko-ślupskiego)¹². Następnie rozpoczął prace nad animowanym zapewne z inicjatywy kierowniczkii oddziału IZ, Marii Kiełczewskiej, *Atlasem historycznym Pomorza*, co pozwoliło mu dzięki kontaktom Z. Wojciechowskiego wejść do programu i stać się członkiem Komisji Atlasu Historycznego Polskiej Akademii Umiejętności (dalej: PAU), kierowanej przez Władysława Semkowicza, u którego zresztą terminował w Krakowie przez miesiąc jesienią 1947 roku¹³.

W związku z podjęciem nowych zagadnień kontynuował badania terenowe i archiwalne na Pomorzu. W latach 1947 i 1948 odwiedzał Szczecin, Wolin, Kamień, Trzebiatów i Słupsk. Poszukiwał literatury w różnych bibliotekach. W Kamieniu Pomorskim odnalazł archiwum parafii dawnej katedry sięgające roku 1631. Pracę nad mapą ukończył w 1949 roku, a podsumowanie efektów omówił w publikacjach¹⁴.

Po obronie doktoratu włączył się do działań popularyzatorskich, wygłaszał w radiu wykłady z historii Polski, odwiedził też w 1949 roku Kołobrzeg z odczytem. Uczestniczył jako dyskutant w konferencji bałtyckiej zorganizowanej przez Instytut Bałtycki w Szczecinie w dniach 8–9 kwietnia 1948 roku. Zaangażowanie w sprawy pomorskie pozwoliło mu w końcu 1948 roku podjąć też funkcję wykładowcy przedmiotu „Historia Pomorza i Polski na morzu” w pierwszej powojennej wyższej szkole szczecińskiej – Akademii Handlowej¹⁵.

W pracy habilitacyjnej podjął z kolei tematykę germanizacji Pomorza. Książkę pt. *Przemiany etniczne na Pomorzu zachodnim w rozwoju dziejowym* ukończył już w końcu 1949 roku, wydać ją miał IZ, który w początku czerwca 1950 roku przesłał maszynopis do Wydziału Nauki Ministerstwa Szkół Wyższych. Odpowiedź jednak nie nadchodziła. Na to nałożyło się odrzucenie przez Ministerstwo Oświaty 29 października 1949 roku, mimo świetnych opinii K. Górskiego i Kazimierza Hartleba, wniosku UMK o zatrudnienie K. Ślaskiego na kolejny rok akademicki 1949/1950. Na toruńskiej uczelni pozostał jedynie do grudnia 1949 roku¹⁶. Wobec zwłoki or-

¹² K. Ślaski, W uporczywej walce, w: *Pomorze Zachodnie*, red. J. Deresiewicz, cz. 1, wyd. 2: Poznań 1949, s. 262–269; tenże, Na szlaku Krzywoustego, w: tamże, s. 323–331. Inną ważną pracą z tego okresu jest artykuł: K. Ślaski, Pomorskie szlaki handlowe w XII i XIII wieku, *PZ*, 1948, nr 3, s. 285–290.

¹³ Archiwum Instytutu Zachodniego (dalej: AIZ), sygn. 63/1, p. 21, 31–32, 123, 173; sygn., 63/2, p. 14, 36, 39; Korespondencja Z. Wojciechowskiego i W. Semkowicza: APAN Poznań, Materiały Zygmunta Wojciechowskiego, sygn. 91, p. 88 i n.; AUMK, sygn. K–1/185, p. 14.

¹⁴ AUMK, sygn. H–3/85, p. 16, 20; APAN Poznań, Ślaski, sygn. 96, p. 1; AIZ, sygn. 63/2, p. 4–5, 26–27, 39, 44, 65–66, 70, 75–76, 79, 82, 84; K. Ślaski, Lasy jako czynnik zmienności krajobrazu nadmorskiego, *Jantar* 7, 1949, s. 74–78; tenże, Zasięg lasów Pomorza w ostatnim tysiącleciu, *PZ*, 1951, nr 5–6, s. 207–263.

¹⁵ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 71, p. 2 n.; APAN Poznań, Materiały Zygmunta Kaczmarczyka, sygn. 118, p. 5; AUMK, sygn. H–3/85, p. 7, 10; Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, sygn. 337/2, s. 2; sygn. 337/3, s. 3; sygn. 337/4, s. 36; Polska historiografia bałtycka. Najpilniejsze potrzeby badawcze, organizacyjne i wydawnicze. Referaty i dyskusja z konferencji naukowej Instytutu Bałtyckiego w Szczecinie w dniach 8–9.IV.1948 r., Gdańsk–Szczecin 1949, s. 59, 61, 66, 68 n.

¹⁶ AIZ, sygn. 63/2, p. 84; APAN Poznań, Ślaski, sygn. 113, p. 1, 2; tamże, sygn. 164, p. 7; Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji: [Życiorys]; AUMK, sygn. H–3/85, p. 3, 14; sygn. K–1/185, p. 14, 42.

ganów centralnych 14 października 1949 roku rozpoczął starania o posadę archiwisty w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Toruniu i chyba równolegle w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Poznaniu. Sprawa zatrudnienia w archiwum również nie była prosta z uwagi na konieczność sprawdzenia kandydata w instancjach partyjnych. W tej sytuacji jedynym jego zatrudnieniem był IZ, gdzie kontynuował prace nad atlasem historycznym Pomorza i przygotowywał metryki poszczególnych wsi. Inicjatywa atlasu Polski wczesnośredniowiecznej IZ i PAU została tymczasem przejęta przez Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego, które zakreśliło założenia organizacyjne Pracowni Atlasu Wczesnodziejowego na konferencji 24 marca 1950 roku. Placówka obejmująca swym działaniem Pomorze znaleźć się miała w Toruniu. Jej kierownikiem został K. Ślaski, który rozpoczął badania nad kasztelaniami pomorskimi¹⁷.

Jakie były przyczyny utraty zaufania władz do K. Ślaskiego? Wedle istniejącej literatury przyczyną było ziemiańskie pochodzenie¹⁸. Dokumenty Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego wskazują inny trop, otóż miał być on podejrzewany o szpiegostwo na przez obcego wywiadu. W listopadzie 1948 roku założono mu sprawę z uwagi na to, że w jego mieszkaniu miał mieszkać na sublokatorce Kazimierz Stryeński, który rzekomo współpracował z obcym wywiadem. Co więcej, K. Ślaski miał być negatywnie ustosunkowany do ówczesnej władzy i utrzymywał kontakty z prof. Rajmundem Golonem z Instytutu Geograficznego oraz „znanym klerykałem piszącym do rozmaitych czasopism katolickich – jezuickich” – Karolem Górskim. Z uwagi na kontakty ze środowiskiem wileńskim służby widziały w nim kandydata na agenta. Decyzję o werbunku, który zaplanowano w oparciu o materiały kompromitujące, pod groźbą pozbawienia pracy na UMK oraz uniemożliwienia innej pracy, zatwierdzono 28 maja 1949 roku. Współpraca miała dawać mu możliwość pozostania na dotychczasowej posadzie, zaś odmowa – wspomniane represje, a nawet aresztowanie i sąd, co miało dotyczyć także żony. Losy K. Ślaskiego wskazują, że podjął ryzyko niewspółpracowania ze służbami. A jego losów nie odmieniła także wizyta w ministerstwie przed lipcem 1950 roku¹⁹.

Dopiero 28 sierpnia 1950 roku ministerstwo mianowało Ślaskiego archiwistą i pozwoliło na jego zatrudnienie od 1 września w archiwum w Poznaniu. Wobec podjęcia pracy w stolicy Wielkopolski K. Ślaski zwolnił się z pracy w IZ i przeprowadził do Poznania. Etat archiwalny przeszkadzał w pracach nad atlasem i zmuszał

¹⁷ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Teczka osobowa Kazimierz Ślaski (dalej cyt. APP, Ślaski), brak paginacji; AUMK, sygn. H-3/85, p. 1, 2; APAN Poznań, Ślaski, sygn. 164, p. 9; AIZ, sygn. 63/2, p. 84; Archiwum Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, sygn. MAP-A-dz-71: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego: W. Pałucki, Sprawozdanie z wyników prac w 1950 r., brak paginacji.

¹⁸ Np. K. Górską-Gołaską, B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski (jak w przyp. 6), s. 545; B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski (jak w przyp. 6), s. 154; R. Czaja, Zakład Historii Średniowiecznej, w: Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945–2011). Dzieje zakładów i główne kierunki badań, red. J. Kłaczek, Toruń 2011, s. 204.

¹⁹ AIPN, sygn. By 084/2344, p. 8, 10, 16, 17–18, 21, 28–29; A. Kulecka, T. P. Rutkowski, Oczami agenta. Środowiska naukowe i archiwalne w doniesieniach TW „Zyg” – Zygmunt Kolankowski, Warszawa 2012, s. 88.

do brania urlopów. Mimo to kontynuował badania, opracowując karty dla Pomorza Zachodniego, ziemi sławieńsko-słupskiej, Nowej Marchii, do 1953 roku miał opracować próbny zeszyt słownika. Zajął się też podziałami terytorialnymi i granicą pomorsko-wielkopolską. Te dwa ostatnie nurty badawcze zaowocowały później osobnymi publikacjami²⁰.

Niestety praca w archiwum spowodować miała wiosną 1953 roku, jak pisał później K. Ślaski, gruźlicę, która wymagała długiego leczenia. W końcu marca tego roku wystąpił z prośbą o rozwiązanie stosunku służbowego z dniem 30 czerwca. Niestety także i etat w atlasie stał się niepewny, gdyż na przełomie 1953 i 1954 roku Kierownictwo zostało rozwiązane, a jego agendy zostały przekazane Polskiej Akademii Nauk – Instytutowi Historii Kultury Materialnej (dalej: IHKM PAN), sam zaś słownik – Instytutowi Historii (dalej: IH PAN), w którym utworzono Pracownię Słownika Historyczno-Geograficznego Ziem Polskich w Średniowieczu. K. Ślaski także i tym razem chciał kontynuować pracę. Jeszcze w końcu grudnia 1954 roku Aleksander Gieysztor informował go, że zarezerwowano środki na wykończenie słownika. Jak się wydaje, nic z tego jednak nie wyszło²¹.

K. Ślaski próbował powrócić do idei pracy w instytucji naukowej, jednak wszyscy jego rozmówcy nie dawali mu większej nadziei. Wiele pism także pozostało bez odpowiedzi. Gerard Labuda wskazywał na problem pochodzenia, zaś również usunięty z UMK Waldemar Voise radził mu w marcu 1955 roku odwołać się do samego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KC PZPR)²².

²⁰ APP, Ślaski, brak paginacji; AIZ, sygn. 63/2, p. 89; Polska Akademia Nauk, Archiwum w Warszawie, Materiały Tadeusza Manteuffla, sygn. 60: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego przy Ministerstwie Kultury i Sztuki, p. 13–16; Archiwum Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego, sygn. KB/16, p. 29; sygn. KB/43, p. 73, 84; AAN, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Naczelna Dyrekcja Muzeów i Ochrony Zabytków, sygn. 3/142: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego – sprawozdania z badań archeologicznych, fotografie rysunki 1951, p. 203–208; Archiwum Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, sygn. MAP–A–94/3: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego. Sprawozdania za lata 1950–1962, brak paginacji; W. Pałucki, Sprawozdanie z wyników prac prowadzonych przez pracownię Atlasu Wczesnośredniowiecznego w r. 1952; W. Pałucki, Sprawozdanie z wyników prac prowadzonych przez Pracownię Atlasu Wczesnośredniowiecznego w 1953 roku. K. Ślaski, Podziały terytorialne Pomorza w XII–XIII wieku, Poznań 1960; tenże, Granica wielkopolsko-pomorska w okresie wczesnego feudalizmu, PZ, 1954, nr 1–2, s. 91–107.

²¹ AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji; [Życiorys]; APAN Poznań, Ślaski, sygn. 180, p. 11, sygn. 183, p. 85–86; APP, Ślaski, brak paginacji; K. Górską-Gołaską, Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, w: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk 1953–2003, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 2003, s. 142 n.; F. Sikora, O Karolu Buczku jako twórcy Słownika Historyczno-Geograficznego Ziem Polskich w Średniowieczu z garścią wspomnień o nim, w: Karol Buczek (1902–1983). Człowiek i uczony. Materiały z konferencji Bydgoszcz, 28 X 2002, red. D. Karczewski, J. Maciejewski, Z. Zyglewski, Kraków–Bydgoszcz 2004, s. 45; T. Jurek, Wprowadzenie, w: Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/intro.php> (dostęp: 1.06.2017).

²² APAN Poznań, Ślaski, sygn. 103, p. 2; sygn. 164, p. 3; sygn. 175, p. 10: pismo z dn. 14 stycznia 1954 roku.

Brak zatrudnienia w placówce naukowej nie pozwalał na starania o uzyskanie tytułu docenta, który warunkowano posadą. Desperacja K. Ślaskiego musiała być, ze zrozumiałych względów, olbrzymia. W notatkach zachowały się wypisy – fragmenty referatu Bolesława Bieruta z III Plenum KC PZPR o udziale inteligencji w życiu Frontu Narodowego, przyciągnięciu jej do pracy na rzecz państwa oraz potrzebie zbliżenia partii do tych stojących na uboczu ludzi, a także z fragmentu artykułu z „Nowych Dróg” (nr 12, 1955, s. 10), w którym mowa jest o potrzebie wnikliwej oceny każdego człowieka i tępieniu wszelkich szykan wobec tych, którzy uczciwie pracują na rzecz ludowej ojczyzny, a „dotyczy to byłych Akowców i ludzi pochodzących z różnych partii, warstw wyzyskujących, co jest krzywdzące dla tych ludzi i szkodliwe dla władzy ludowej”²³.

Brak stałej posady rekompensował badacz pracami zleconymi. Jako specjalista od dziejów Pomorza opracowywał dla Państwowego Przedsiębiorstwa Pracowni Konserwacji Zabytków części historycznych studiów historyczno-urbanistycznych dla miast, które przygotowywały się do odbudowy. Od 1953 roku przygotował takie studia dla Kołobrzegu, Świdwina, Bytowa i Szczecinka. W dalszym ciągu czynnie uczestniczył w odczytach publicznych, m.in. w 1955 roku na zaproszenie Polskiego Towarzystwa Historycznego wystąpił w Słupsku i Szczecinie. Zlecenia otrzymywał też od G. Labudy w ramach prac nad syntezą historii Pomorza w Zakładzie Historii Pomorza PAN. Do połowy 1957 roku opracować miał rozdział dotyczący osadnictwa wiejskiego Pomorza Zachodniego w XII–XV wieku²⁴. Uczestniczył też w przygotowaniu jednego z tomów poprzedzających syntezę historii Pomorza pt. *Szkice z dziejów Pomorza* – do którego oddał latem 1956 r. artykuł o polskości Pomorza w XVI–XVIII wieku. Brał udział też w zebraniach Zakładu. Utrzymanie się z umów zleceń było trudne, tym bardziej, że, jak podkreślał w liście do K. Ślaskiego w 1955 roku Ryszard Kiersnowski, czasy millenium, czyli działalność Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego, się skończyły²⁵.

W tym czasie nadal starał się o wydanie pracy o przemianach etnicznych na Pomorzu. Kiedy sprawy habilitacji przejął PAN, okazało się, że maszynopis został rzekomo zagubiony w Ministerstwie. Uzupełniony maszynopis K. Ślaski przesłał 4 lutego 1953 roku do opinii do Wydziału I PAN. Zezwolenie na druk uzyskał 7 maja 1953 roku, zaś jesienią tego roku przekazano książkę do cenzury w Poznaniu. Ostatecznie ukazała się drukiem 5 czerwca 1954 roku. Nie mógł już jednak ubiegać się o habilitację według starej ustawy²⁶. Należy tu podkreślić, że w wydanej książ-

²³ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 164, p. 2.

²⁴ Najprawdopodobniej chodzi tu o partie tekstu, które weszły następnie do rozdziału: *Zwycięstwo stosunków feudalnych na Pomorzu Zachodnim (1124–1295)*, w: *Historia Pomorza*, red. G. Labuda, t. 1, cz. 2, Poznań 1969, s. 5–167.

²⁵ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 119, p. 2, 8, 14, 17, 21; sygn. 175, p. 189; sygn. 117, p. 5; sygn. 105, p. 1 nn., 7; sygn. 181, p. 17; APAN Poznań, Zakład Historii Pomorza PAN, sygn. 148; sygn. 161; AUAM, sygn. 502,teczka 6, habilitacja Kazimierz Ślaski, brak paginacji: Wykaz osiągnięć w pracy naukowo-badawczej; Archiwum Państwowe w Szczecinie, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Szczecinie, sygn. 11, brak paginacji.

²⁶ AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji: [Życiorys].

ce i innych publikacjach z tego okresu autor akcentował długie trwanie rodzimego – słowiańskiego czynnika narodowościowego i jego opór przed wynarodowieniem²⁷. Zajmując się Pomorzem, K. Ślaski bazował na zebranych przez lata materiale do atlasu historycznego. Widoczne jest to w tematyce publikacji, od pracy kandydackiej, przez artykuły poświęcone lasom i szlakom, po omawianą monografię²⁸.

Rozpocząła się „odwilż”. PAN krzepł, przyspieszeniu uległy też badania mile-nijne. Pozwalało to znów myśleć o zatrudnieniu w instytucji naukowej. Przełomem była inicjatywa powołania w Poznaniu oddziału archiwum PAN. Z inicjatywą powie-rzenia zadania kreacji ośrodka w końcu lata 1955 roku zwrócił się do K. Ślaskiego dy-ryktor Archiwum PAN, znany mu z Torunia, prof. Zygmunt Kolankowski. Skutkiem tego wiosną 1956 roku K. Ślaski objął etat kierowniczy, jednak zacząć musiał od początku²⁹.

Jak się wydaje dzięki pomocy G. Labudy podjął starania o uzyskanie tytu-łu kandydata nauk historycznych. Złożył egzaminy z języków, materializmu, dia-lektyki historycznej i otworzył przewód kandydacki w końcu maja 1956 roku. Promotorem został wspomniany G. Labuda. Podstawę stanowił maszynopis o po-działach terytorialnych Pomorza Zachodniego. Na początku lipca 1957 roku Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracowników Nauki PAN wyznaczyła na re-cenzentów Kazimierza Tymienieckiego oraz Karola Górskiego. Centralna Komisja Kwalifikacyjna (dalej: CKK) nie dodała swojego. Wobec tego Rada Wydziału UAM 27 lutego 1958 roku po odbytej obronie uchwaliła nadanie tytułu kandyda-ta K. Ślaskiemu, co 19 czerwca przyjęła CKK jednogłośnie. Ostatecznie recenzje napisali Michał Szczaniecki i K. Tymieniecki. Henryk Łowmiański – referent w ko-misji, wskazywał, że najsłabszą częścią tej pracy jest próba powiązania podziałów z dawnym ustrojem plemiennym³⁰.

W okresie pracy w Archiwum PAN jako specjalista od Pomorza K. Ślaski brał udział w ważnych przedsięwzięciach z pogranicza dydaktyki. Od 1958 roku orga-nizował na prośbę środowiska koszalińskiego wakacyjne studium pomorzoznaw-cze dla nauczycieli z województwa szczecińskiego i koszalińskiego. Wykładowcami byli uznani naukowcy zajmujący się Pomorzem. Wśród wielu słuchaczy było kil-ku późniejszych znanych historyków, m.in. Edward Rymar. Wybrane referaty uka-

²⁷ K. Ślaski, *Przemiany etniczne na Pomorzu Zachodnim w rozwoju dziejowym*, przedm. Z. Wojciechowski, Poznań 1954; tenże, *W sprawie uwag dyskusyjnych odnośnie do rozwoju przemian etnicz-nych na Pomorzu Zachodnim*, *Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza* 2, 1956, z. 2, s. 539–542; tenże, *Walka o język polski na Pomorzu Zachodnim w XVI–XIX w.*, Szczecin, 1957, z. 1, s. 12–21; tenże, *Polskość Pomorza Zachodniego w świetle źródeł XVI–XVIII w.*, w: *Szkice z dziejów Pomorza. Pomorze nowożytne*, red. G. Labuda, S. Hoszowski, Warszawa 1959, s. 34–74; tenże, *Przemiany narodo-wościowe na Pomorzu Zachodnim w XIII–XX w.*, *Przegląd Zachodniopomorski*, 1959, z. 8–9, s. 37–50; tenże, *Dzieje polskości na Pomorzu Zachodnim*, PZ, 1948, nr 7–8, s. 89–101.

²⁸ K. Ślaski, *Zaludnienie puszczy Polski Zachodniej w okresie do XIV w.*, *Roczniki Dziejów Spo-łecznych i Gospodarczych* 16, 1954, s. 55–90; tenże, *Eksploatacja lasów w Polsce od X do XV w.*, *Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego* 8, 1966, s. 287–297; tenże, *Łądowe szlaki Pomorza w XI–XIII w.*, *ZH* 34, 1969, z. 3, s. 29–44.

²⁹ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 97, p. 1, 3, 6, 7; APP, Ślaski, brak paginacji.

³⁰ AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji.

zały się następnie w pracy zbiorowej pod redakcją K. Ślaskiego. Kolejnym przedsięwzięciem było wydanie wraz z M. Szczanieckim tomiku źródeł do dziejów Pomorza Słupskiego³¹.

Zatrudnienie w instytucji naukowej pozwoliło podjąć starania o uzyskanie statusu samodzielnego pracownika nauki. Już w końcu kwietnia 1957 roku kolegium naukowe Archiwum PAN uchwaliło wniosek o wszczęcie postępowania zmierzającego do nadania stopnia docenta. Recenzje napisali H. Łowmiański i G. Labuda, którzy – mimo iż wskazywali, że prace K. Ślaskiego mają niedociągnięcia, są pisane w pośpiechu, nieraz ogólnikowe oraz charakteryzują się słabą krytyką źródeł – z uwagi na dorobek autora wniosek poparli. Ostatecznie na wniosek Sekretariatu I Wydziału PAN Komisja Kwalifikacyjna dla Samodzielných Pracowników Nauki PAN 12 października 1957 roku przyjęła na podstawie wspomnianych recenzji wniosek jednomyślnie. Sprawę przekazano do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki. Podczas jej obrad w grudniu 1957 r. referujący wniosek Stanisław Arnold poparł go, wskazując, że mimo uwag krytycznych recenzenci popierają prośbę, sam zaś dodał, że chodzi o badacza będącego dobrym znawcą Pomorza. Ostatecznie CKK uchwalała nadała K. Ślaskiemu docenturę. W 1967 roku uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego PAN³².

Współpraca z Zakładem Historii Pomorza i G. Labudą oraz niezbyt interesująca K. Ślaskiego praca archiwisty, o czym świadczą listy do A. Gieysztora jeszcze z okresu starań o pracę w Archiwum PAN, która przeszkadzała oddawać się pracy badawczej i udziałowi w konferencjach, sprawiła, że K. Ślaski nie ustawał w próbach przeniesienia do typowej placówki naukowej. W międzyczasie prowadził na UAM w latach 1959–1961 zajęcia z geografii historycznej. Jesienią 1961 roku zwrócił się do dyrektora IH PAN, Tadeusza Manteuffla o zatrudnienie go w instytucji „w sposób bardziej trwały”. W grudniu sugerował przyjęcie go na pełen etat z pozostawieniem w Archiwum na połowę etatu, gdyż Z. Kolankowski chciał, aby dokończył zaczęte prace. Ostatecznie po licznych rozmowach władze PAN zgodziły się na przeniesienie z dniem 1 stycznia 1964 roku K. Ślaskiego do Zakładu Historii Pomorza przy IH PAN³³.

W dalszym ciągu zainteresowania badawcze K. Ślaskiego skierowane były ku Pomorzu. W ramach prac dla Zakładu pisał wspomniany wyżej rozdział dotyczący wczesnego średniowiecza tego regionu. Jednak wobec wycofania się z przedsięwzięcia M. Szczanieckiego z pisania rozdziałów dotyczących ustroju i dziejów politycznych³⁴

³¹ Z. Romanow, *Wakacyjne Studium Pomorzoznawcze w Koszalinie w latach 1958–1962*, Słupskie Studia Historyczne 20, 2014, s. 239–256; *Pomorze Zachodnie – nasza ziemia ojczysta*, red. K. Ślaski, Poznań 1960; M. Szczaniecki, K. Ślaski, *Dzieje Pomorza Słupskiego w wypisach*, Poznań 1961.

³² AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji; AUAM, sygn. 502, teczką 6, habilitacja Kazimierz Ślaski, brak paginacji; B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski (jak w przyp. 6), s. 153 n.

³³ Polska Akademia Nauk, Archiwum w Warszawie, Materiały Aleksandra Gieysztora, sygn. 1253, p. 66; APAN Poznań, Ślaski, sygn. 97, p. 18–19, 22 n.; sygn. 103, p. 9, 11; AUAM, sygn. 502, teczką 6, habilitacja Kazimierz Ślaski, brak paginacji.

³⁴ Część dotycząca dziejów politycznych w partii K. Ślaskiego jest nadzwyczajnie syntetyczna.

w marcu 1963 roku pisał do G. Labudy, że potrzebuje więcej czasu z uwagi na konieczność przebudowy planu, gdyż również część działu przeszła w gestię Benedykta Zientary. K. Ślaski wskazywał, że musi przepracować materiał po ukazaniu się monografii Lecha Leciejewicza o miastach³⁵, dlatego też nie przygotuje rozdziału do końca listopada 1963 roku i może skończyć jedynie część do 1220 roku. Ostatecznie tom pierwszy został ukończony redakcyjnie w marcu 1967 roku, kiedy został przekazany do recenzji Władysławowi Dziwulskiemu i M. Szczanieckiemu. Synteza historii Pomorza ukazała się ostatecznie w 1969 roku, autorzy, w tym K. Ślaski, otrzymali za nią nagrodę państwową II stopnia w roku 1970. W dalszym ciągu K. Ślaski publikował studia osadnicze oraz teksty podsumowujące polski dorobek pomoroznawczy, a także wydał monografię ziemi człuchowskiej³⁶.

W kolejnych latach prowadził też studia nad kolejnymi rozdziałami *Historii Pomorza* dotyczącymi przemian narodowościowych w wiekach XVI–XX oraz stosunków demograficznych w latach 1815–1918. W trakcie prac wyjeżdżał na liczne delegacje do archiwów, między innymi w 1975 roku do Szczecina czy do NRD³⁷. Rozdział o stosunkach demograficznych ukończył jednak dopiero na emeryturze w latach osiemdziesiątych, a ukazał się już pośmiertnie w 1993 roku³⁸. G. Labuda napisał we wstępie, że K. Ślaskiemu przyszło tu mierzyć obiektywne dane z subiektywnymi, dotyczącymi stosunków narodowościowych i wyznaniowych. Wyniki badań były przedstawiane na posiedzeniach Zakładu, a rozbieżność poglądów była wyjątkowo duża. Pisał: „ostatni głos należy do autora, którego prawość i rzetelność badawcza była zawsze nieposzlakowana, ale subiektywność danych wyjściowych musi każdego badacza nieuchronnie prowadzić do subiektywności przedstawienia wyniku”³⁹.

Już od początku lat pięćdziesiątych widoczne jest poszerzenie zainteresowań badawczych K. Ślaskiego z Pomorza ku Bałtykowi i krajom leżącym wokół niego, a zwłaszcza relacjom tych regionów ze Słowianami. Już wówczas ukazały się pierwsze jego publikacje na ten temat⁴⁰. Podsumowaniem badań autora była popularnonaukowa monografia o Słowianach na Bałtyku⁴¹. Jakby kolejnym krokiem w kierunku

³⁵ L. Leciejewicz, *Początki nadmorskich miast na Pomorzu Zachodnim*, Wrocław 1962.

³⁶ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 105, p. 27–28, 41; AUAM, sygn. 502,teczka 6, habilitacja Kazimierz Ślaski, brak paginacji; B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski (jak w przyp. 6), s. 155; K. Ślaski, *Rozwój osadnictwa na Pomorzu Słupskim w IX–XIII w.*, ZH 27, 1962, z. 4, s. 463–487; tenże, *Uwagi o osadnictwie wiejskim na prawie rodzimym w XI–XIII wieku na Pomorzu Zachodnim*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 1978, z. 2, s. 303–313; tenże, *Osiągnięcia historiografii Pomorza w Polsce Ludowej*, *Przegląd Zachodniopomorski*, 1965, z. 4, s. 5–19; *Z dziejów ziemi człuchowskiej*, red. K. Ślaski, Słupsk–Poznań 1967. W 1964 roku na walnym zjeździe Polskiego Towarzystwa Archeologicznego w Koszalinie wygłosił referat o genezie Koszalina na tle osadnictwa regionu, który ukazał się później w: *Dzieje Koszalina*, red. H. Lesiński, Poznań 1967, s. 22 n.

³⁷ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 103, p. 168.

³⁸ K. Ślaski, *Stosunki demograficzne, narodowościowe i wyznaniowe*, w: *Historia Pomorza*, red. G. Labuda, t. 3, cz. 1, Poznań 1993, s. 143–176.

³⁹ G. Labuda, *Wstęp*, w: tamże, s. 13.

⁴⁰ K. Ślaski, *Stosunki krajów skandynawskich z południowo-wschodnim wybrzeżem Bałtyku od VI do XII w.*, PZ, 1952, nr 5/6, s. 55; tenże, *Udział Słowian w życiu gospodarczym Bałtyku na początku epoki feudalnej*, *Pamiętnik Słowiański* 4, 1955, z. 2, s. 227–266.

⁴¹ Tenże, *Słowianie zachodni na Bałtyku w VII do XIII wieku*, Gdańsk 1969.

ku badania mórz były dwie następne jego popularne monografie poświęcone dziejom odkryć geograficznych oraz penetracji Oceanii przez człowieka⁴². Ciekawą pracą opublikowaną w tym okresie była też monografia dotycząca wątków historycznych w podaniach o początkach Polski⁴³.

To wszystko zbliżyło K. Ślaskiego do kolejnego ważnego dla niego pola badawczego – relacji polsko-skandynawskich w dziejach, którym poświęcił swą najobszerniejszą monografię. Zainteresowanie literaturą skandynawską przejawiał już w połowie lat pięćdziesiątych, kiedy A. Gieysztor zaproponował mu recenzowanie prac szwedzkich i duńskich⁴⁴. Zatrudnienie w instytucjach PAN pozwoliło mu na pogłębienie tych studiów i od 1959 roku na wyjazdy studyjne do Skandynawii, ale też do NRD i RFN. Wyniki publikował na bieżąco⁴⁵. W 1974 roku został członkiem Kungliga Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia w Sztokholmie. Głębsze studia nad stosunkami kulturalnymi polsko-skandynawskimi podjął w połowie lat sześćdziesiątych w ramach planu PAN⁴⁶. Powstała w ten sposób książka, wydana w 1977 roku, stała się w końcu podstawą do uzyskania habilitacji, spóźnionej o niemal trzydzieści lat⁴⁷. Uzyskał też za nią nagrodę im. Joachima Lelewela pierwszego stopnia, przyznaną przez poznański oddział PAN⁴⁸.

Dzięki wspomnianym wyjazdom K. Ślaski nawiązał szereg kontaktów za granicą. Podjął współpracę z Herbertem Ludatem, dzięki której pośredniczył w załatwieniu wymiany publikacji między Zakładem i IH PAN a ośrodkiem badawczym w Giessen. Jednak na te relacje cień rzucały kwestie polityczne. W 1967 roku dyrekcja IH PAN nie wyraziła zgody na wydanie jego artykułu o stosunkach polsko-skandynawskich w IX–XIII wiekach w RFN, zwłaszcza w „Zeitschrift für Ostforschung”, uznawanym za czasopismo rewizjonistyczne. Ponownie z odmową spotkał się w 1971 roku. Janusz Tazbir pisał mu wówczas, że i dyrekcja IH, i Wydział I PAN nie wyrażają zgody na publikację w czasopiśmie wydawanym przez Instytut Herdera. Po ustaleniach z Ministerstwem Spraw Zagranicznych wskazywał, że praca ta winna się ukazać w Niemczech Zachodnich, ale w wydawnictwie pozbawionym tradycji antypolskich. Władze PAN nie wyraziły także zgody na wydanie przez Historische Kommission für Pommern niemieckiego tłumaczenia jego *Podziałów terytorialnych*, którą to propozycję złożył mu Roderich Schmidt w 1973 roku. Udało się natomiast po latach wydać zbiór jego prac dotyczących Pomorza w języku niemieckim z wprowadzeniem Klausa Zernacka⁴⁹.

⁴² Tenże, *Poprzednicy Kolumba*, Gdańsk 1969; tenże, *Dawni żeglarze Oceanii*, Gdańsk 1979.

⁴³ Tenże, *Wątki historyczne w podaniach o początkach Polski*, Poznań 1968.

⁴⁴ Polska Akademia Nauk, Archiwum w Warszawie, Materiały Aleksandra Gieyszтора, sygn. 1253, p. 65.

⁴⁵ K. Ślaski, Wyniki poszukiwań źródłowych dotyczących kontaktów naukowych polsko-szwedzkich, dokonanych w zbiorach szwedzkich w 1959 r., PH 52, 1961, z. 4, s. 765–774.

⁴⁶ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 105, p. 39.

⁴⁷ K. Ślaski, *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław 1977.

⁴⁸ B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski (jak w przyp. 6), s. 155.

⁴⁹ APAN Poznań, Ślaski, sygn. 103, 61–62, 65, 110, 144; K. Ślaski, *Beiträge zur Geschichte Pommerns und Pommerellens. Mit einem Geleitwort von K. Zernack*, Dortmund 1987.

Z początkiem roku 1983 K. Ślaski przeszedł na emeryturę. Mimo to nadal pracował naukowo, brał udział w zebraniach Zakładu Historii Pomorza. Ciosem okazała się śmierć towarzyszkii życia w 1986 roku – żony Anny, z Bystramów. K. Ślaski zmarł bezdzietnie 14 czerwca 1990 roku w Poznaniu, gdzie też na cmentarzu Junikowskim został pochowany⁵⁰.

W obiegu, słyszaną raz po raz w kuluarach opinii, w Polsce Ludowej mediewistyka miała należeć do tematów bezpiecznych. Niestety na takim obrazie zaważyły zwłaszcza wielkie programy badawcze związane z obchodami jubileuszu państwa polskiego, które, wydawałoby się, przyćmiły inne pola historiografii. Jak każde uogólnienie, sąd taki wydaje się nie do końca prawdziwy, a droga życiowa K. Ślaskiego zdaje się zupełnie temu przeczyć. Należał przecież do pierwszego pokolenia polskich naukowców, którzy już w 1945 roku zajęli się badaniami nad ziemiami zachodnimi – głównie Pomorzem Zachodnim, i to nie tylko zza biurka, lecz odbywając regularne kwerendy terenowe. Ówczesny system, prowadzący przecież wzmoczoną politykę historyczną, nie potrafił nie tylko go do siebie przyciągnąć, ale – można by rzec – w zasadzie złamał mu karierę i – jak wszystko na to wskazuje – też życie osobiste, nawet jeśli po latach Ślaski został i samodzielnym pracownikiem naukowym, i profesorem. Trudno dziś oceniać, jak potoczyłyby się losy K. Ślaskiego, gdyby nie został usunięty z uczelni toruńskiej. Wydaje się, że jego rola jako mediewisty i pomorzoznawcy byłaby dziś oceniana zdecydowanie wyżej, zwłaszcza że wśród studentów w Toruniu i Szczecinie były znane potem w środowisku regionalistów na Pomorzu postacie, jak Franciszek Buchholz, czy uznani naukowcy, jak Wacław Odyniec i Władysław Filipowiak. Odsunięcie K. Ślaskiego oraz śmierć Romana Jakimowicza i Bożeny Stelmachowskiej sprawiły, że na początku lat pięćdziesiątych toruński ośrodek badawczy przestał traktować problematykę zachodniopomorską jako jeden z głównych nurtów⁵¹. Powrócił do Poznania pod skrzydła G. Labudy w ramach tworzonego w PAN Zakładu Historii Pomorza. W kolejnych latach tematyka badawcza K. Ślaskiego rozszerzała się, wkraczając na kolejne słabo do tej pory rozpoznane pola.

Trudno dziś jednoznacznie ocenić dorobek naukowy K. Ślaskiego. Jego prace już tuż po publikacji spotykały się z polemikami i dyskusjami, zwłaszcza te dotyczące problematyki etnicznej. Choć w protokołach posiedzeń o kolejne tytuły ówcześni koryfeusze nauki, jak G. Labuda, H. Łowmiański czy Stanisław Arnold, podkreślali ogromne zaangażowanie tego badacza i jego pracowitość, to jednak wskazywano też na dość słabą krytykę przekazów źródłowych. Wydaje się też, że napisane przez niego partie monumentalnej *Historii Pomorza* wymagają jak najszybszej rewizji⁵². Z drugiej jednak strony musimy pamiętać, że K. Ślaski wychowany był w ośrodku poznańskim w duchu tzw. polskiej myśli zachodniej, której głównym celem było podkreślenie polskości utraconych przez wieki tzw. kresów zachodnich. Kiedy ziemie te

⁵⁰ B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski (jak w przyp. 6), s. 154.

⁵¹ Na temat Torunia po 1945 r. jako ośrodka badań nad dziejami Pomorza Zachodniego przygotowuję obecnie obszerniejszą rozprawę. Por. też P. Migdański, *The Beginnings of Polish Interest in the Early Medieval Past of Kołobrzeg (Until the End of the 1950s)*, PZ, 2020, Specjal Issue, s. 61–78.

⁵² Por. J. M. Piskorski, *Pomorze plemienne. Historia – Archeologia – Językoznawstwo*, Poznań–Szczecin 2002, s. 12 i przyp. 13.

w 1945 roku włączono do Polski, ideologia ta stała się jednym z fundamentów mitologii tzw. Ziemi Odzyskanych. W tej nowej sytuacji dziejowej – jak pisał po latach pyrzycki mediewista, Edward Rymar – „część historyków, zwłaszcza regionalistów, bardziej ulegających oficjalnej propagandzie, tropiła gorliwie owe związki z Polską, zapominając, że kraina ta przez pięćset z górą lat była niemiecka”⁵³. Czy można jednak im dziś zarzucać, że ukształtowani w określonych warunkach, z doświadczeniem II wojny światowej pisali to, w co – jak się wydaje – wierzyli?

Paweł Migdalski

⁵³ E. Rymar, Dziedzictwo piśmiennicze księstwa Gryfitów ze szczególnym uwzględnieniem obszaru państwa polskiego, *Bibliotekarz Zachodniopomorski* 41, 2000, nr 4, s. 26.